

ROZDZIAŁ 7

RYZIKO NADUŻYĆ FINANSOWYCH W WARUNKACH KRYZYSU GOSPODARCZEGO

Małgorzata Kutera^{1}*

Wprowadzenie

Nadużycia gospodarcze stanowią zagrożenie dla prawidłowego rozwoju rynków kapitałowych. Wpływają one negatywnie na właściwą alokację zasobów finansowych posiadanych przez inwestorów. Walka z oszustwami gospodarczymi dotyczy więc fundamentów gospodarki rynkowej.

Nie ulega też wątpliwości, że w obliczu kryzysu finansowego zdecydowanie zwiększa się ryzyko celowych nadużyć. Trudniejsze warunki życia gospodarczego ograniczają dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania działalności. W celu ich otrzymania lub dalszego utrzymania podmioty są bardziej podatne na manipulacje. Do najbardziej spektakularnych oszustw finansowych z ostatniego okresu można zaliczyć choćby działalność funduszu inwestycyjnego *Bernard L. Madoff Investments Securities*, czy też największą stratę transakcyjną w *Société Générale* wywołaną przez pracownika banku.

Obecnie walka z przestępczością gospodarczą stała się niezwykle trudna. W wielu przypadkach dochodzi do skomplikowanych oszustw, które przekraczają granice jednego kraju, a nawet kontynentu. Są one popełniane najczęściej przy użyciu rozbudowanych struktur jednostek powiązanych. Sprzyja temu globalizacja gospodarki światowej związana z liberalizacją przepływu kapitałów, towarów i usług oraz siły roboczej, jak również rozwój technologii informatycznych. Duże znaczenie mają też zbyt powolne i często nietrafne zmiany prawa, które nie są w stanie zapobiegać nowym formom nadużyć. Praktyka wskazuje, że niejednokrotnie przestępcy dysponują olbrzymią wiedzą w tym zakresie i są w stanie wykorzystać każdą „lukę” prawną w celu zalegalizowania nadużycia lub jego skutecznego ukrycia. Im bardziej konkurencyjne warunki

¹ * dr, Uniwersytet Jagielloński,

życia gospodarczego, tym niestety coraz bardziej wyrafinowane i lepiej ukrywane oszustwa finansowe.

Istota oszustw gospodarczych

Przy ocenie szkodliwości nadużycia finansowego najważniejsza jest prawidłowa identyfikacja strony poszkodowanej. W każdym przestępstwie gospodarczym dochodzi bowiem do naruszenia praw jakieś grupy finansującej bezpośrednio lub pośrednio działalność podmiotu gospodarczego. Zalicza się do nich przede wszystkim właścicieli przedsiębiorstw (akcjonariuszy, udziałowców), czyli inwestorów angażujących własne wolne środki pieniężne w dane przedsięwzięcie gospodarcze w celu uzyskania z niego maksymalnej stopy zwrotu. Działalność firm jest też finansowana kapitałami obcymi. W takim przypadku ryzyko ponoszą głównie kredytodawcy (banki) oraz inne grupy – kontrahenci, pracownicy, instytucje publiczno-prawne, którzy mogą mieć kłopoty z egzekwowaniem należnych im płatności.

Podstawowe znaczenie ma również fakt, kto dokonuje przestępstwa gospodarczego. Najczęściej są one popełniane przez zarządy oraz pracowników. Są jednak takie przypadki, gdzie nadużyć dopuszczają się właściciele przedsiębiorstw. Jak wówczas ocenić szkodliwość oszustwa? Priorytetem staje się więc ustalenie strony poszkodowanej i obrona jej interesów, czyli logiczna ocena struktury źródeł finansowania działalności gospodarczej podmiotu, w którym dopuszczono się przestępstwa.

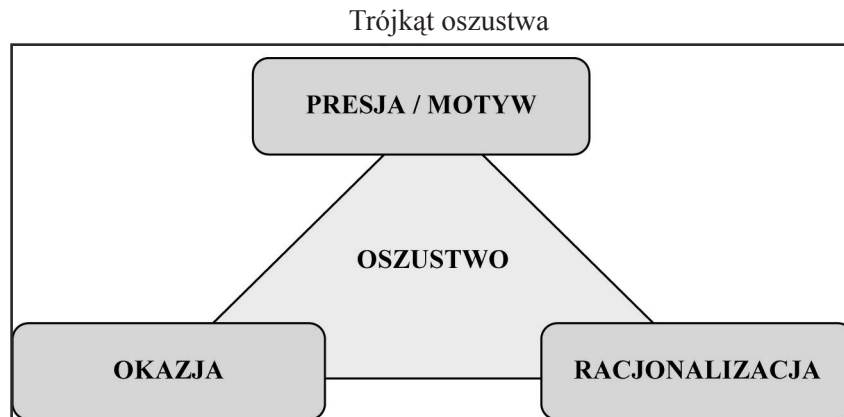
Popełnienie nadużycia przez zarząd w sytuacji, gdy składa się on wyłącznie z przedstawicieli właścicieli spółki należy ocenić zupełnie inaczej, niż gdyby w jego skład wchodziły osoby bez żadnego powiązania kapitałowego lub reprezentujące jedynie wybraną grupę inwestorów. To samo dotyczy oszustw dokonywanych przez samych właścicieli – nie są one tak istotne, gdy działalność spółki w większości finansowana jest kapitałami własnymi, a wszystkie inne zobowiązania (wobec kontrahentów, pracowników itd.) są regulowane na bieżąco. Sytuacja ulega zasadniczej zmianie, gdy dotyczy to przedsiębiorstwa w większości finansowanego kredytami udzielonymi przez banki².

Przy wyjaśnianiu istoty nadużyć finansowych najpopularniejszą obecnie koncepcją jest tzw. „trójkąt oszustwa”³. Według niej na popełnienie przestępstwa wpływ mają trzy czynniki: odczuwanie silnej potrzeby finansowej - presja, dostrzeżenie okazji oraz racjonalizacja. Zagadnienie powyższe zostało zaprezentowane na schemacie nr 1.

² M. Kutera, *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa 2008, s. 10

³ teoria opracowana przez D.R. Cresseya w latach 50-tych XX w.

Schemat nr 1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie K.H.S. Pickett, J. Pickett, *Financial Crime Investigation and Control*, John Wiley & Sons Inc., New York 2002, s. 11

Analizując te czynniki należy stwierdzić, że:

- presja, motyw – dotyczy jakiejś potrzeby, którą może być np. brak możliwości spłacenia prywatnych długów, chęć podniesienia standardu życia, niemożność porozumienia się z pracodawcą,
- okazja – oznacza faktyczną możliwość popełnienia nadużycia,
- racjonalizacja – odnosi się do postawy sprawcy przestępstwa i oznacza łatwość w usprawiedliwianiu swoich oszukańczych zachowań.

Zaprezentowany „trójkąt oszustwa” stał się jedną z najczęściej cytowanych teorii z zakresu analizy przestępczości gospodarczej w literaturze przedmiotu.

Pojęcie oszustwa finansowego zostało zdefiniowane przez najważniejsze instytucje światowe zajmujące się problematyką nadużyć gospodarczych. Stowarzyszenie Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych (*Association of Certified Fraud Examiners ACFE*) przyjęło następującą definicję: „wykorzystanie wykonywanego zawodu w celu osobistego wzbogacenia się poprzez umyślne nadużycie bądź niewłaściwe zastosowanie środków lub aktywów należących do organizacji, w której jest się zatrudnionym⁴”.

Z kolei Instytut Audytorów Wewnętrznych (*The Institute of Internal Auditors IIA*) określa oszustwo jako: „każdy bezprawny czyn charakteryzujący się kłamstwem, zatajeniem prawdy lub naruszeniem zaufania. Te czyny są dokonywane dobrowolnie, bez groźby przemocy czy fizycznego przymusu. Oszustwa są popełniane przez grupy i organizacje w celu pozyskania pieniędzy, majątku lub usługi, uniknięcia płatności zobowiązań lub niewykonania usługi, albo też w celu ochrony osobistych lub biznesowych korzyści”.

⁴ <http://www.acfe.pl>

Oszustwo zostało też zdefiniowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Zabezpieczających (*International Auditing and Assurance Standards Board IAASB*) w MSRF 240: „*oszustwo stanowi zamierzone działanie podjęte przez jednego lub kilku członków kierownictwa, pracowników lub strony trzecie, które powoduje powstanie nieprawidłowości w sprawozdaniu finansowym. Może ono polegać na:*

- *manipulacji, zafalszowaniu lub zmianie danych lub dokumentów,*
- *zawłaszczeniu majątku,*
- *wylączeniu lub pominięciu w zapisach księgowych lub dokumentach skutków transakcji,*
- *rejestrowaniu transakcji pozornych,*
- *niewłaściwym stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości”.*

Z kolei amerykańskie zrzeszenie biegłych rewidentów *AICPA* wyróżnia dwa podstawowe rodzaje nadużyć gospodarczych: fałszowanie sprawozdań finansowych oraz sprzeniewierzenie majątku.

Oszukańcza sprawozdawczość finansowa polega na świadomym przekłamywaniu lub pomijaniu niektórych kwot w sprawozdaniach finansowych w celu wprowadzenia czytelników sprawozdań finansowych w błąd. Można do niej zaliczyć następujące działania: manipulowanie, fałszowanie lub przerabianie ewidencji księgowej i dowodów, niezgodne ze stanem faktycznym lub pomijane operacje gospodarcze, celowe naruszanie zasad rachunkowości odnoszących się do klasyfikacji, wyceny, sposobu prezentacji i zakresu ujawnień.

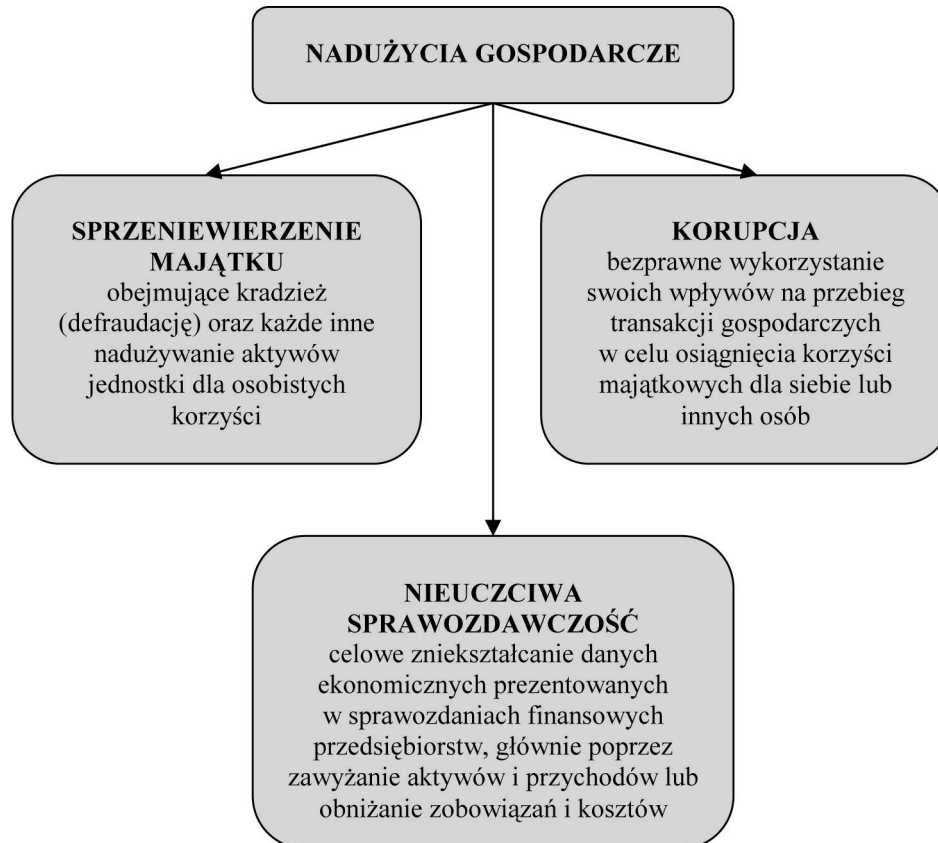
Sprzeniewierzenie majątku dotyczy zaś wszystkich przypadków przywłaszczenia aktywów podmiotu, które powodują istotną niezgodność sprawozdań finansowych ze standardami rachunkowości.

Ogólna klasyfikacja nadużyć finansowych

Zdecydowanie najbardziej użyteczna jest klasyfikacja oparta na kryterium przedmiotowym. Największe badania z tego zakresu prowadzone są przez amerykańską *Association of Certified Fraud Examiners ACFE*, która wyodrębniła podział nadużyć finansowych zaprezentowany na schemacie nr 2⁵.

⁵ W zakresie analiz nadużyć gospodarczych na rynku amerykańskim najprężniej działającą organizacją jest Stowarzyszenie Biegłych ds. Przestępstw i Nadużyć Gospodarczych (*Association of Certified Fraud Examiners ACFE*), które obecnie jest już międzynarodową organizacją. Początkowe badania zostały przez nią przeprowadzone w 1996 roku, kiedy to został wydany po raz pierwszy *Report to the Nation of Occupational Fraud & Abuse*. Począwszy od 2002 roku badania te przybrały stały charakter i są powtarzane co dwa lata.

Schemat nr 2 Klasyfikacja przedmiotowa nadużyć gospodarczych ACFE

Źródło: Opracowanie własne na podstawie J.T. Wells, *Nadużycia w firmach. Vademecum*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis Sp. z o.o., Warszawa 2006, s. 11

Każda z tych głównych kategorii dzieli się na kolejne rodzaje oszustw, dla których zaprezentowano najczęściej spotykane techniki nadużyć.

Sprzeniewierzenie majątku podzielono w zależności od typu aktywów, które są przedmiotem nadużyć. Wyodrębniono gotówkę oraz zapasy i pozostałe składniki majątkowe. W ramach oszustw związanych ze środkami pieniężnymi sklasyfikowano:

- nieuczciwe wypłaty – dochodzi do nich, kiedy dany pracownik doprowadza do wypłaty przez organizację nienależnych mu kwot,
- przechwytywanie („zbieranie śmietanki”) – określa przypadki kradzieży gotówki przed jej ujęciem w księgach,
- kradzież – już po ujęciu środków pieniężnych w ewidencji księgowej.
- Przy oszustwach związanych z innymi składnikami majątku

wyodrębniono:

- nadużycie (pożyczenie) – nieuprawnione korzystanie z majątku firmy dla celów osobistych, któremu służą fałszywe oświadczenia,
- różne mechanizmy kradzieży składników aktywów.
- Korupcja została podzielona na cztery grupy:
- przekupstwo (łapownictwo) – oznacza oferowanie, wręczanie, przyjmowanie, czy też żądanie korzyści majątkowej lub osobistej w zamian za podjęcie danej decyzji w stosunkach gospodarczych,
- wymuszenia – rodzaj korupcji oparty na groźbie, najczęściej polega na żądaniu zapłaty, a odmowa wiąże się z poniesieniem szkody,
- nielegalne dowody wdzięczności – różnią się od przekupstwa tym, że korzyści majątkowe lub osobiste są oferowane już jako nagroda za podjęcie jakiejś decyzji, a nie przed lub w trakcie jej podejmowania⁶,
- konflikt interesów – ma miejsce wówczas, gdy pracownik ma ukryty interes w zawarciu transakcji, która jest niekorzystna dla organizacji. Najczęściej wiąże się to z prowadzeniem przez tego pracownika lub inną osobę z nim związaną innej działalności gospodarczej.

Ostatnim głównym rodzajem nadużycia wyodrębnionym na schemacie nr 2 jest podawanie nieprawdziwych informacji, najczęściej do odbiorców zewnętrznych. W ramach tego oszustwa wyodrębnia się:

- oszukańczą sprawozdawczość finansową – stosowanie różnych technik księgowych niezgodnych z zasadami rachunkowości w celu przedstawienia sytuacji majątkowo-finansowej oraz wyniku finansowego możliwie najbardziej zgodnego z intencjami osoby sporządzającej sprawozdanie,
- tworzenie fałszywych informacji niefinansowych.

Przestępstwa gospodarcze w polskim systemie prawnym

Należy również wyraźnie zaznaczyć, że niektóre nadużycia finansowe mogą się okazać przestępstwami gospodarczymi w rozumieniu krajowych przepisów prawa karnego. Przestępstwa gospodarcze to bardzo obszerne określenie obejmujące swym zasięgiem wszelkiego rodzaju czyny skierowane przeciwko prawidłowym zasadom funkcjonowania gospodarki. Należą do nich zarówno drobne nadużycia typu wyłudzenie przez osobę fizyczną kredytu na zakupy ratalne, jak też działalność zorganizowanych grup przestępczych polegająca na „praniu pieniędzy”.

Przepisy karne z tego zakresu ujęte są w wielu aktach prawnych regulujących działalność gospodarczą w Polsce. Praktycznie każda ustawa

⁶ Przy systematycznych kontaktach ten rodzaj nadużycia bardzo często przekształca się później w prawdziwe przekupstwo

zawiera w swej części końcowej jakieś regulacje dotyczące odpowiedzialności karnej za naruszenie jej przepisów. Dla przykładu można tu wymienić: Kodeks spółek handlowych, Kodeks karny skarbowy, Ustawę o rachunkowości, Ustawę o obrocie instrumentami finansowymi, Prawo bankowe, Prawo czekowe, Ustawę o działalności ubezpieczeniowej itd. Największe znaczenie mają jednak przepisy Kodeksu karnego, które w rozdziale XXXVI „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu” oraz XXXVII „Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi” regulują podstawowe typy przestępstw gospodarczych.

Do najważniejszych z nich należy zaliczyć m.in. działanie kierownictwa na niekorzyść spółki, oszustwo kredytowe, przetargowe, przestępstwa na szkodę wierzycieli, oszustwa informacyjne emitentów papierów wartościowych, przekupstwo, „pranie pieniędzy”. Zbiorcze zestawienie podstawowych przepisów karnych w podziale na główne rodzaje nadużyć finansowych zostało przedstawione na schemacie nr 3.

Podstawowy rodzaj nadużycia gospodarczego i jednocześnie mający szeroki zakres przedmiotowy jest określony w art. 296 k.k., często zwanym jako działanie na niekorzyść spółki. Został on sformułowany następująco: *„kto, będąc obowiązany na podstawie przepisu ustawy, decyzji właściwego organu lub umowy do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.”*⁷ Dobrem chronionym w tym przypadku są interesy podmiotów, które powierzyły prowadzenie swoich spraw majątkowych lub działalności gospodarczej innym osobom na mocy przepisów prawnych.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w spółkach kapitałowych zarządy ponoszą pełną odpowiedzialność za prowadzenie spraw majątkowych i działalności gospodarczej. Bez względu więc na fakt, czy ich członkowie biorą bezpośredni udział w przestępstwie, czy też nie, zawsze będzie spoczywała na nich odpowiedzialność z tego tytułu.

⁷ Ustawa określa inne wymiary kary pozbawienia wolności jeżeli sprawca działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (od 6 miesięcy do 8 lat), wyrządza szkodę majątkową w wielkich rozmiarach (od roku do 10 lat) lub działa nieumyślnie (do 3 lat)

Schemat nr 3 Główne przestępstwa gospodarcze w polskim kodeksie karnym

- **Nadużycie zaufania, niegospodarność**
działanie na niekorzyść spółki, nadużycie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków przez kierownictwo (art. 296 k.k.)
- **Nierzetelne prowadzenie dokumentacji działalności gospodarczej**
nieprowadzenie dokumentacji, jej nierzetelność lub niezgodność z prawdą (art. 303 k.k.)
- **Przestępstwa na szkodę wierzycieli**
działania w celu udaremnienia lub ograniczenia zaspokojenia należności przez wierzycieli np. sprzedaż majątku, doprowadzanie do upadłości, tworzenie nowej spółki (art. 300, 301, 302 k.k.)
- **Oszustwo kredytowe**
przedkładanie fałszywych lub nierzetelnych dokumentów w celu wyłudzenia kredytu lub innej pomocy finansowej (art. 297 k.k.)
- **Oszustwa informacyjne emitentów papierów wartościowych**
rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji lub ich ukrywanie przez emitentów papierów wartościowych (art. 311 k.k.)
- **Przekupstwo / łapówkarstwo**
przyjmowanie korzyści majątkowych, osobistych lub ich obietnicy w zamian za podejmowanie konkretnych decyzji związanych z działalnością gospodarczą podmiotu (art. 296a k.k.)
- **Oszustwo przetargowe**
utrudnianie lub działanie w porozumieniu przy przetargach publicznych (art. 305 k.k.)
- **„Pranie pieniędzy”**
obróć składnikami majątku uzyskanymi w wyniku popełnienia czynów zabronionych (art. 299 k.k.)

Źródło: Opracowanie własne

Należy podkreślić, że nieodłącznymi elementami tego przestępstwa jest ustalenie, czy:

- konkretne osoby dopuściły się zaniedbania obowiązków bądź nadużycia uprawnień,
- było to działanie zawinione (umyślne lub nieumyślne),
- to właśnie działanie wyrządziło szkodę – udowodnienie związku przyczynowego,
- jaka jest wysokość szkody wyrządzonej tym działaniem?

Niegospodarność polega najczęściej na czynnym uczestnictwie zarządu w jakimś oszustwie finansowym. Może ona również wiązać się z niedopełnieniem obowiązków przez tych członków kierownictwa, którzy nie brali udziału w

manipulacjach, ale z racji swego stanowiska ciążył na nich obowiązek właściwego prowadzenia spraw majątkowych podmiotu i zapobiegnięcia powstaniu oszustwa. Kolejną przesłanką jest udowodnienie winy sprawcy oraz związku przyczynowego między nadużyciem uprawnień (lub niedopełnieniem obowiązku), a skutkiem w postaci znacznej szkody majątkowej. Jeżeli nie zachodzi znaczna szkoda majątkowa wyłączona zostaje odpowiedzialność karna. Szkoda majątkowa może oznaczać z jednej strony zmniejszenie aktywów poszkodowanej spółki lub powiększenie jej pasywów, a z drugiej – utratę korzyści, jakich jednostka mogłaby się spodziewać, gdyby jej szkody nie wyrządzono⁸. Szkoda może np. dotyczyć zawyżenia podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych i przekazania nienależnego podatku do urzędu skarbowego.

Symptomy występowania nadużyć gospodarczych w przedsiębiorstwie

Skuteczność działań w zakresie wykrywania oszustw finansowych w dużym stopniu uzależniona jest od prawidłowego oszacowania ryzyka ich wystąpienia. Staje się to kluczowym elementem w procesie zwalczania tych nieprawidłowości. Pomocne w tym zakresie mogą być różnorodne zestawienia obszarów ryzyka oraz tzw. czerwonych flag (*red flags*).

Szczególnie praktyczne są wytyczne zawarte w amerykańskim standardzie z zakresu rewizji finansowej SAS 99. Zaprezentowano w nim potencjalne symptomy nadużyć dotyczących fałszowania sprawozdań finansowych oraz defraudacji składników majątkowych w oparciu o przedstawioną powyżej koncepcję „trójkąta oszustwa”.

I. Czynniki zwiększające możliwość oszukańczej sprawozdawczości finansowej⁹

A. Presja

1. Zagrożenie płynności finansowej i rentowności podmiotu:

- branża charakteryzująca się ostrą konkurencją,
- wysoka podatność na zmiany (nowe technologie, prawo, stopy procentowe, ryzyko kursowe),
- branża, w której stosunkowo częściej dochodzi do bankructw,
- dekoniunktura na danym rynku,
- straty na działalności podstawowej,
- wysokie ujemne przepływy pieniężne na działalności operacyjnej,
- bardzo dynamiczny rozwój firmy, zadziwiająca zyskowość,

⁸ pojęcie „znacznej szkody majątkowej” zostało uregulowane w art. 115 k.k., według którego wartość szkody w chwili popełnienia czynu zabronionego powinna przekraczać dwustukrotną wysokość najniższego miesięcznego wynagrodzenia

⁹ *Statement on Auditing Standard 99, AICPA, Appendix 1 “Examples of Fraud Risk Factors”*

- nowe wymogi z zakresu prawa podatkowego, bilansowego.
- 2. Presja na kierownictwo, by zrealizowało wyznaczone zadania, kontrakty, oczekiwania w zakresie wskaźników finansowych:
 - wymagania dotyczące tempa rozwoju jednostki,
 - spełnienie oczekiwań w zakresie dodatkowych źródeł finansowania działalności (kredyty, emisje akcji),
 - trudności w utrzymaniu odpowiednich wskaźników analizy finansowej warunkujących dalsze finansowania dotacjami, kredytami,
 - przewidywane negatywne wyniki trwających kontraktów.
- 3. Bezpośrednie powiązanie wynagrodzenia kierownictwa z wynikami osiąganymi przez podmiot:
 - udziały w kapitale zakładowym,
 - silne uzależnienie poziomu wynagrodzenia od wyników finansowych spółki,
 - personalna odpowiedzialność za poziom zobowiązań finansowych jednostki.
- B. Okazja
 - 1. Okazje wynikające z charakteru działalności jednostki:
 - niestandardowe lub zwiększone transakcje z podmiotami powiązanymi,
 - komfortowa pozycja przetargowa jednostki – to ona dyktuje warunki kontrahentom,
 - znaczące pozycje sprawozdania finansowego oparte są na szacunkach,
 - skomplikowane operacje gospodarcze – łączenie, przekształcenie, instrumenty pochodne,
 - transakcje z podmiotami gospodarczymi pochodzącymi z krajów o odmiennej kulturze i środowisku gospodarczym,
 - przepływy pieniężne z krajami zaliczanymi do „rajów podatkowych”.
 - 2. Zbyt rozbudowana i skomplikowana struktura organizacyjna:
 - nadmiernie złożona struktura organizacyjna,
 - duża ilość pozamiejscowych oddziałów.
 - 3. Brak lub słaby nadzór nad działaniem kierownictwa:
 - dominacja w kierownictwie jednej lub grupy osób,
 - brak skutecznego nadzoru korporacyjnego,
 - duża rotacja na stanowiskach wyższego szczebla.
 - 4. Nieefektywna kontrola wewnętrzna:
 - niski poziom merytoryczny pracowników działu księgowości, kontroli wewnętrznej, informatyków, duża rotacja tych kadr,
 - nieefektywny system obiegu dokumentów i informacji w jednostce,
 - problemy z systemem finansowo-księgowym,
 - brak lub słaba skuteczność egzekwowania odpowiedzialności.
- C. Racjonalizacja:
 - nieefektywne funkcjonowanie kultury organizacyjnej w zakresie stosowanych

w jednostce zasad etycznych,

- zbyt duży wpływ kierownictwa na stosowanie wybranych zasad rachunkowości,
- odnoszenie dużych korzyści finansowych przy wzroście ceny akcji,
- naruszanie zasad prawa w przeszłości,
- napięte stosunki z aktualnym lub byłym audytorem,
- zainteresowanie kierownictwa polityką „optymalizacji podatkowej”.
- **II. Czynniki zwiększające możliwość sprzeniewierzenia aktywów:**

A. Presja:

1. Prywatne zobowiązania finansowe.
5. Niekorzystne relacje między spółką a pracownikami:
 - uzyskanie informacji lub przypuszczenie zwolnienia z pracy,
 - przydzielanie awansów, bonifikat i innych nagród niezgodnie z oczekiwaniami.

B. Okazja:

1. Właściwości składników majątkowych:
 - wysoki stan gotówki w kasie,
 - małe i wysokowartościowe składniki zapasów, na które jest popyt,
 - składniki majątku łatwo wymienialne (diamenty, karty chipowe),
 - elementy o wysokiej płynności na rynku.
6. Nieefektywna kontrola wewnętrzna:
 - nieadekwatny podział obowiązków,
 - zatrudnianie praktykantów na stanowiskach ze zbyt łatwym dostępem do majątku,
 - problemy z ewidencją aktywów,
 - mało przejrzysty system autoryzacji lub zatwierdzania transakcji,
 - nieefektywne procedury w dokumentowaniu transakcji związanych ze składnikami majątku,
 - kierownictwo niezbyt dobrze rozumie technologie informatyczne,
 - nieefektywna kontrola dostępu do aktywów.

C. Racjonalizacja:

- lekceważenie potrzeby monitoringu oraz redukcji ryzyka kradzieży,
- ignorowanie kontroli wewnętrznej,
- zachowanie pokazujące niezadowolenie i brak satysfakcji z pracy oraz z traktowania pracowników,
- zmiany w zachowaniu czy sposobie życia danej osoby wskazujące, że mogła się ona dopuścić kradzieży składników majątku spółki.

Literatura:

1. Davia H., *Fraud 101. Techniques and Strategies for Detection*, John Wiley & Sons Inc., New York 2005.
7. Kutera M., *Rola audytu finansowego w wykrywaniu przestępstw gospodarczych*, Difin, Warszawa 2008.
8. Kutera M., Surdykowska S.T., *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2009.
9. Pickett S.K.H., Pickett J.M., *Financial Crime Investigation and Control*, John Wiley & Sons Inc., New York 2002.
10. Wells J.T., *Nadużycia w firmach. Vademecum*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis Sp. z o.o., Warszawa 2006.

Streszczenie

W świetle kryzysu gospodarczego wzrasta ryzyko występowania celowych oszustw finansowych w działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Mogą one przybierać różne formy: defraudacji majątku, oszukańczej sprawozdawczości finansowej, korupcji itd. Głównym celem opracowania jest prezentacja istoty nadużyć gospodarczych na tle ich różnorodnych klasyfikacji. Przedstawiono również podstawowe rodzaje przestępstw gospodarczych według aktualnie obowiązujących przepisów prawnych oraz przykładowe symptomy występowania nadużyć w przedsiębiorstwie.

The Risk of Financial Abuse in the Economic Crisis Conditions**Summary**

The risk of the occurrence of deliberate financial fraud in business activities is increasing in the situation of an economic crisis. Such fraud may assume various forms: embezzlement, creative accounting, corruption etc. The main purpose of this study is to present the essence of business abuse on the background of its various classifications. The author has also presented basic types of business offences, in accordance with the current legal regulations, together with selected symptoms of business abuse.